

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(5) қаңтар-наурыз 2016
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ
журнал**

2016, № 1(5)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2016, № 1(5)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбаев, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Теленова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ.,
Шевченко көшесі, 28,
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Edu.e-history.kz»
электрондық ғылыми журналының редакциясы
Телефон: +7(727)272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комаков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,
г. Алматы,
ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации: № 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolnova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,

28 Shevchenko Str.

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,

«Edu.e-history.kz»

Editorial electronic scientific journal

Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the
Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, r
egistration certificate:

No. 14602-ИА dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the journal.

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ОРТА ҒАСЫРДАҒЫ КЕРЕЙ ХАНДЫҒЫ

Күзембайұлы А.¹, Әбіл Е.², Әлібек Т.³

¹тарих ғылымдарының докторы, профессор

²тарих ғылымдарының докторы, профессор

³тарих ғылымдарының кандидаты, доцент

Аңдатпа. Мақала ортағасырлық керейттердің этносаяси тарихына арналған. Онда қазіргі Моңғолия мен IX – XII ғасырлардағы көрші елдердегі этникалық, саяси процестер сипатталған. Онда Шыңғыс ханның моңғол империясының құрылуындағы қаратә-до рөлі көрсетілген.

Түйін сөздер: этнос, тайпалар, керейттер, моңғолдар, хандық, империя, орта ғасырлар

КЕРЕЙСКОЕ ХАНСТВО В СРЕДНИЕ ВЕКА

Күзембайұлы А.¹, Әбіл Е.², Әлібек Т.³

¹доктор исторических наук, профессор

²доктор исторических наук, профессор

³кандидат исторических наук, доцент

Аннотация. Статья посвящена этно-политической истории средневековых керейтов. В ней подробно освещаются этнические, политические процессы на территории современной Монголии и сопредельных стран IX-XII веках. Показана роль Керейтского ханства в образовании монгольской империи Чингизхана.

Ключевые слова: этнос, племена, керейты, монголы, ханство, империя, средние века

KEREY KHANATE IN THE MIDDLE AGES

Kuzembayuly A.¹, Abil E.², Alibek T.³

¹doctor of historical sciences, professor

²doctor of historical sciences, professor

³candidate of historical sciences, associate professor

Abstract. The article is dedicated to ethno-political history of medieval kereits. It describes ethnical, political processes on the territory of modern Mongolia and neighbor countries of IX – XII cent. It shows the role of Kereite khanate in forming of Mongol empire of Chingiz-khan.

Keywords: ethnos, tribes, kereits, mongols, khanate, empire, medieval time

VIII ғасырдың орта шенінде тарих сахынасында «Керейт хандығы» деген атпен жаңа мемлекет пайда болды. Олар жөнінде тарихи деректер бұл уақыт-қа дейін де кездесетін. Керейлер немесе қарайлар қазіргі Мұңғұлия жеріндегі Орхон, Онон, Керлін, Тула Тамыр, Арғұн өзендерінің алқабын сонау көне заманнан бер мекендеп келе жатқандығы белгілі. Керей атауының шығуы туралы әртүрлі пікірлер бар. Бірақ солардың арасында Орхон-Енисей жазуларының білгір зерттеушісі, жазушы Қаржаубай Сартқожаұлының керей сөзінің Керлін (Керулен) өзенінің

атауына баланысты деген пікірі шындықтан алыс емес сияқты. Ол көне түрік жазуларында (Мойыншор ескерткіші, VIII ғ) бұл қоныс, жер аты «Кейре» түрінде көрініс бергендігін айтады.

Қытайдатарихи жазба дерек көздері саналатын көне қолжазбалардың түпнұсқаларын салыстырып, саралап, жинақ етіп бастырып шығару ісін ҚХР үкіметі ХХ ғасырдың 50-жылдары қолға алып, 80-жылға дайын ресми жылнамаларды (хронология) заманауи технологиямен көп томдық етіп баспадан шығарды. [1] Мұңғұлия және Қытай елдеріндегі қазақ тарихшылары соңғы жылдары керей тарихын зерттеуге қомақты үлес қосуда. Қытай, мұңғұл және қазақ тілін жетік меңгерген шетелдік әріптестеріміз тың тарихи дерек-терді тауып, талдап және оларды ғылыми айналымға кіргізуде.

Олардың зерттеулеріне қарағанда Керлін алқабы ежелден керейлердің түп-тегі тоғыз байырқулар қоныстанып келе жатқан төл мекен. Олар бірде «тоғыз байырқу», бірде «тоғыз оғұз», бірде «тоғыз керейлік» деп атала жүріп, ғасырлар өте келе «керейлер» боп өзгерген секілді. Мұндай болжам керей шежіресінде бұрыннан айтылып жүретін өзен атына қатысты әңгімемен сарындас келеді. Қытай тарихшысы Я.Құмарұлы «Кер деген бұл сөз хандар руының аты. Демек, «керей этнонимі жоғарыдағы тайпалардың алғашқы тайпалықоодағының көсемі керін яғни хылей (керей) хандарының атынан шыққан болуы мүмкін»-деп бұл этнонимге өз көзқарасын білдіреді [2]

Қытай көне жазбаларында керей атауына да қатысты деректер кездеседі. Мәселен, «Сүй патшалығының тарихында» Шеп тайпасының көсемі Керін Еркіннің Шығыс Түрік қағандығының үстемдігіне қарсы шыққаны туралы дерек бар. «Таң патшалығының көне тарихы» жазбасында сол Керіннің баласы Хылейдің де қаған болғандығы айтылады. Яғни осылардағы Керін мен Хылей «Керей» деген атау болуы да мүмкін деген болжамды жоққа шығаруға болмайды. Бұл деректерден Шеп тайпасымен қатар Сеп, Байлау, Қойлау секілді тайпалар атауында кездестіреміз. ХІХ ғасырдың аяғына жататын Мәми шежіресінде Керей ұлысының арғы тегі Шеп, Сеп, Байлау, Қойлау, Елдей, Көлдей, Изен, Жусан секілді тайпалардан таралады делінген. Осы аталардың көпшілігі керей-уақ шежірелерінде бүгінге дейін кездеседі.

Ә.Х.Марғұлан «Алтай, Жоңғар даласында, Енесейде, жоғарыда көр-сеткендей, орхон жазуы бар құлпытастар кездеседі, олардың көбін жазған керей мен үнгіттер. Моңғол дәуіріне дейін бұлар және наймандар тегіс несториан дінін қабыл еткен елдер. Бұл әсіресе олардың крест таңбасынан ашық көрінеді... бұл таңба қазақ керейлерінде осы күнге дейін сақталған. Мұндай крест таңбасы бар құлпытастар (орхон жазулы) Енесей даласында көп...»-деп жазады [3]

Рәшид-әд-Дин еңбегінде сол кезеңдерде Керей мемлекетінің құрамында керейт, қырқын, қоңқайт (тоңқат), сақайт, тобаут, албат, қарақин секілді тайпалар болғанын жазады. Сөз соңындағы «т» әрпі әдетте көптік жалғауды білдіреді

М.Тынышбайұлы осындағы Сақайттан бүгінгі сақаларды (якуттарды), тубауттардан туба жұрттарының атауын көріп, оларды бір кездегі ірі Керей мемлекетінен бөлшектенген елдер болуы кәміл деген болжамды ортаға тартады.

Бұл пікірді профессор С.Аманжоловтың «Тоңқатты» тубалардың құрамындағы «Тоңқат», Орхон-Енесай жазбаларында «Құрыққан» түрінде кездесе-тін «қарақинді» якуттың қазіргі «Құрыққан» тайпасымен байланыстыруы бекер емес.

Ал Керей мемлекетінің кезінде ірі де айбынды ел болғанына тарихта дәлел жеткілікті. Кейбір деректер бойынша Х ғасырда керейлер 200 мыңға жуық болған. Моңғол билігіне дейін Керейді Марғұзған, Құршақұз, Бұйрық, Гөр-хан, Уаң сияқты хандар билеген. Уаңның өз аты Торы (Тұғырыл). Ол өз кезінде Қытайдың Алтын ұлысына татар тайпаларын жеңуге көмектескені үшін қытай әміршісінен Уаң хан (бір елдің ханы) лауазымын алған. [4]

Уаң ханның (Он ханның) осы есімі кезінде керейлердің несториан дінін ұстағанына қатысты Еуропаға «керейлердің королі Иоан поп» деген атаумен де жеткен екен.

Керей ханы өз билігін одан әрі нығайту мақсатында әлемдік діндердің бірі христианның IV ғасырда Антиохий дін мектебінің өкілдер Тарсийлік Диодор және Мопсуэстийлік Феодор негізін қалаған неосториян бағытын қабылдайды. Бұл ілімді уағыздаушы Константинопольдің архиепископы Несториан (428-431 ж.) болатын. Сондықтан да бұл бағыттың есімімен аталды. 431 жылы Византиялық Эфес соборында Несториан бағыты заңсыз деп танылды.

Византиядан қуылған неосториандықтардың көп бөлігі шығыс елдеріне тарады. 635 жылы несториан діні Қытайға енді, Тан ұрпағын жалғастырушы император несториандықтарды қанатының астына алып, олардың шіркеу салуына рұқсат берді. Неосториан діні тіпті Жапонияға да таралады. Осылайша неосториандық бағыт христиан дінінің кең таралған түріне айналады.

1007 және 1008 жылдары керей ханы Мерв метрополитіне елшісін жіберді де, өзі бүкіл халқымен бірге христиан дінін қабылдап, Маргуз (Марк, Маркус) атанады. Найман, оңғыт, монғолдың бір бөлігі де христиандықты қабылдайды.

Енді Цзубу мемлекетінің бірігуі Ляоға күшті қарсылас болып шығады. Қидандар көшпенділердің ханы Уба (Увар) деп мойындауға мәжбүр болды. 1069 жылы Цзубу Ляо әскеріне тойтарыс береді. Алайда XI ғасырдың аяғында дала мемлекеті қайтадан әлсірей бастайды. 1092 жылғы соғыста Маргуз хан II тұтқынға түсіп қалып, өлтіріледі. Керейлер Ляо империясының құрамына кіреді.

Керейлер туралы мәліметтер монғол дәуіріне дейінгі «Ляо ши»-де сақталған, Орталық Азиядағы монғол тілді қидандар билік құрған кездегі ұйғыр билігінен кейінгі цзубу бірлестігі [5] Цзубудың орталық топтарын зерттеушілер оларды тек қана кереймен байланыстырады. Цзубуға керейлерден (орталық топ) басқа наймандар (солтүстік-батыс топ), меркіттер (солтүстік топ), соғдылар кірді.

Цзубуға «байырғы» монғолдар және ішкі қидан тайпалары кірген жоқ, Олар жеке одақ болып бөлінгенге дейін Ұйғыр қағанатының құрамына еді. Ұйғыр қағанатының халқы әр түрлі тілде болғаны белгілі, он-ұйғыр және тоғыз-оғыз, самодий тайпаларының, кейбірі түрік тіліне жақын тілде сөйледі, Сонымен қатар монғол тілді отыз-татар, кейінірек бөлініп шыққан тоғыз-татарлар да қағанаттың құрамында болды.

Цзубуды басқарушылардың бәрі далай хан лауазымына ие болды. IX ғасырдың аяғы мен X ғасырдың басында көшпенділердің орталығы солтүстік Қытайда орналасқан қиданның Ляо империясымен қарым-қатынасы ушығып кетті. Қатты қақтығыс пен 984 жылғы далай ханның жойылуы Цзубудың жеңілуіне себеп болды..

1125 жылы қидан мемлекеті күйреді және керейлер қайтадан тәуелсіздік алады. Керей хандығы тағына I Марғұз Бұйрық хан отырды. Сонымен қатар ол монғолдардың да ханы болып есептелді. Керейлердің оңтүстік көршісі Қытаймен екі ортада түркітілді оңғыттардың ұлысы орналасты.

Керейлер тәуелсіздік алғаннан кейін көшпенді мемлекеттің ерекше түрі ұлыс деп аталды. «Ұлыс» термині «халық», «халық үкіметі» деген мағынаны және өзінің аймағы мен халқын қосқандағы саяси жүйені өзі басқарушы ру-тайпа бірлестігімен тұспа-тұс келген жоқ, керісінше олардан жоғары тұрды [6] Аймақтың шекарасы белгіленіп, оны атты әскер күзетті. Керей ұлысы әскери-потестарлық негізде тайпаларға, кейбір тарихи деректерде әскери-әкімшілік ретімен бөлінді. [7]. «Құпия шежіреде» Шыңғысханмен соғыс кезіндегі керей әскерінің құрылымы жөнінде: «Өйтсе, мен ең алдымен Қадығиаоға бастатып, Жүркін батырларын жіберейін. Оның соңынан Түмен-түбегеннің Ашық-қаталын жұмсайын. Оның соңынан Олан дұңғайт батырларын жүргізейін. Сонан кейін Уаң ханның сан мыңдаған сайыпқырандарын бастап, Қори-шіремүн тәйжі ұмтылсын. Онан кейін біздің негізгі күштеріміз кірсін»-дейді [8].

XII ғасырдың 50-ші жылдары қытай мен керей мемлекеттері арасында саяси ахуал нашарлап кетті. Көшпенділердің соғысын бастаған Марқұз хан тұтқынға алынып, қаза болды.

Рашид-ад-динбұл жерде негізгі кінәны татар-дың басшысы Нар-Бұйрық хан деп есептеген: «В то время татарские племена были весьма многочисленны и могущественны, однако постоянно выказывали покорность государям Китая и Джурджэ. В ту эпоху главой татарских князей был некто, называвшийся Нор-Буюрук-хан. Юрт он имел в местности, называемой Буир-наур. Как-то воспользовался удобным случаем, захватил [в плен] царя кераитов, Маркуз-Буюрука, и отправил [его] к государю Джурджэ. Последний, пригвоздив его к «деревянному ослу», умертвил» [9] Марғұз ханның ханымы Құттық-Херикчи (ол туралы деректерде ешкімді бейжай қалтырмайтын дырмайтын аса сұлу болған деп жазады) ерінің кегін қайтаруға бел байлайды. Аңыз бойынша татар ханына жүз қой, жүз бие және жүз саба қымыздың ішіне жүз батырды жасырып алып барады. «Богатыри вышли наружу и с другими слугами жены государя [Кутуктай-Херикчи] схватили татарского царя и убили его, а также большую часть эмиров татарских племен, которые там были. Сущность сего известна тем, что этим способом жена Маркуз-хана взыскала кровь своего мужа» [10].

Марғұз хан өлген соң оның тағына баласы Құршағұз (Грепариус) Бұйрық хан отырады. Оның інісі Горхан монғолдарды басқарады. Рашид-ад-дин Құршақұздың Ерке-Қара, Теміртайшы, Бұқа Темір-Илқы, Сенкун-Жаға-Камбұ және Керейдің лақап аты бойынша Жақамбу таңғұттар тілінде «Әлемнің ұлы әмірі» деген ұлдары болғанын айтады. Соңғысына лақап ат таңғұт тұтқынында болғанда берілген [11] Ол тіпті бала кезінде таңғұттарға тұтқынға түскеннен кейін олардың билеушісімен жақындасып, өзінің қызын да берген [12]

Деректерде ханның өзінің Баласұғын ордасында өз жұрты болғандығы, Гурхан мен ұлы Тұғырұлға Яғ-Яғбан, басқа ұлдары Теміртайшы мен Юла-Магусқа Қарағұс-Бұрғыс жерін бергендігі айтылады «Егер олар бәрі бірге болса тыныштық болмайды, мен өлгеннен кейін олар керей ұлысын түн-нен таң атқанша, немесе таңертеңнен кешке дейін түк қалдырмайды»-деген екен ханның өзі [13]. Сонымен қатар деректерде Құршақұздың ол иеліктерінен басқа Сары хан басқарған керейлер жері болғаны айтылады. Ол «керейлердің ханы» болған кезінде татарлардың алшы тайпасының шабуылына ұшырады. Қарсыластардың күші Сары ханнан артық болды, сондықтан да ол шегінуге мәжбүр болды, ал тонауға дағдыланып алғандықтан сақтықты ұмытты. Керейлер күтпеген жерден татарлардың алдыңғы шебіндегі жасағына шабуыл жасап, татар көсемі Күміс Синджанды тұтқынға алады. Бір сарбаздың сатқындығының кесірінен татарлар керейлердің жоспарын біліп қояды да жеңіске қол жеткізеді. Жеңілген Сарығ-хан Құрджақыз-ханнан көмек сұрап, құда болуға ұсыныс жасайды. Оның қызы Төре-Қаймыш Құрджақыз ханға тұрмысқа шықты, ұлы Қадыр керейден әскер жинап, татарды талқандап, әкесінің «Керей ұлысын» [14] қайтарып алды. Сол кезден бастап Сарығ хан Құрджақыздың иелігіне кірді.

1171 жылы билікті Құрджақыздың ұлы Тоғырыл хан иеленді. Ол бас кезінде билік үшін ағасы Гурханмен соғысты. Гурханды қорғау үшін Тай-Темір мен Бұқа –Темір ордаға бекінді. Тай-Темір мен Бұқа –Темір меркіттің басшысы Тоқтадан көмек сұрайды, бірақ ұсталып қалып, жазаға тартылады. Билік басына Тұғырыл хан мен Ерке Қара келеді. Бірақ олардың билігі ұзаққа барған жоқ, ағасы Гурхан Тұғырылды 100 сарбазымен қашып кетуге мәжбүр етеді. Ерке –Қара Тұғырылды қолдап, ағаларын биліктен кетіріп, тақты қайтып алу үшін ағасымен келісім жасауға барады. Монғол көсемінің қолдауымен, ішінара Ясугей батырдың көмегімен Гурханды қуып шығады. Бірақ, осыдан кейін керей билігі әлсірейді де, Ерке-Қара өз ұлысымен наймандар жеріне қоныс аударады.

Бұл дәуір туралы Л.Л. Викторовтың «Монғолдар» монографиясында дұрыс талдау жасалған. Оның пікірі бойынша XII ғасырдың 30-шы жылдары Жүржендермен Қидан империясы күйрегеннен кейін Керей Орталық Азиядағы ең ықпалды күшті мемлекетке айналды, сөйтіп, керей мен монғол жері шын мәнінде Цзинь империясынан тәуелсіз өмір сүреді.

Бүкіл XII ғасыр бойындағы наймандар мен меркіттерге қарсы соғыста монғолдар әрқашанда керейлермен одақтасып отырды. Монғолдардың қидандармен құдандалық жасап отыруды дәстүрге айналдырғанын атап өткен абзал. Олар қоңырат пен оққун тайпаларынан қыз алып отырса, Ван хан қара-қытайдың гурханының сарайында бірнеше рет болған. Керей хандығының жері Селенгінің жоғарғы жағынан солтүстікте Хуанке өзенінің оңтүстік бастауына, Хангай тауынан батыстағы қоңырат пен татардың Бұйыр-нор мен шығыстағы Халкин-голға дейінгі жерді алып жатты. Солтүстікте керейлер монғол тілді ойрат және меркітпен, батыста найманмен оңтүстікте Си-Ся мемлекеті таңғұттармен және өздеріне бағынышты тоған немесе «аша» -мен шекараласқан.

80-ші жылдардың басында Тұғырыл монғол Темүжінді қолдай отырып, өзінің монғолдар арасындағы ықпалын күшейткісі келді. Темүжіннің әкесі Есугей Тұғырылдың одақтасы және (андасы) досы болды, бірақ ол өлгеннен кейін Есукей ұлысы ыдырады. Темучин әкесінің жолын жалғастыру үшін өзіне соғыста одақтас табу мақсатымен керейдің билеу-шісімен тығыз қарым-қатынас орнатады. «Құпия шежіреде» мындай жолдар бар «Шыңғыс хағанды хан болғыздық деп, Керейдің Тұғырылханына Тақай мен Сүкеқай екеуін жібергенде, Тұғырыл хан: «Темүжін сынды ұлымды хан болғызған-дарың өте орынды. Монғолдар хансыз қайтіп болады» депті [15]

Нәтижесінде Темүжін керейге тәуелді болады. Ол 1184 жылы Меркіттің күшті тайпалар одағынан қашқан кезінде көрінді. Тұғырыл керейлердің ұй-ымын олардың қол астындағы Жамұха басқарған жаржират пен қиат-бөр-жіген Темучинді де біріктіреді. 1185 жылы меркіттер талқандалады.

Осы кезден бастап керейлер бірте-бірте әлсіреп монғол Темүжін күшейе түседі. 1189 жылы Темүжін монғол тайпасының бір бөлігінің ханы болып сайланады да Тұғырыл оған батасын береді. Алайда өткен іс-шара монғол тайпалары арасында жаңа соғыс өртін тұтатты. Бірінші Темүжін мен Жамұха арасында жанжал пайда болады, бірақ жаңа хандық күшейе түседі.

Сол уақытта керей хандығы ордасында өзара қырқыс басталады. 1194 жылы наймандардың көмегімен билік басына Тұғырылдың інісі Ерке-Қара келеді, бірақ оның билігі ұзаққа бармайды. Екі жылдан соң 1196 жылы Тұғырыл Темүжіннің көмегімен қайтып оралады да, қайтадан керей-моғол бірлестігінің билеушісі болады.

1198 жылы Қытай мен татарлар одағының арасында соғыс өрті тұтанады. Керейлер Қытай жағына шығып, монғолдармен бірге жорыққа аттанады. Қытай мен керейдің біріккен әскері татарларды күл-талқан етеді. Сөйтіп Тұғырылға қытайша ван яғни «патша» атағын беріп, Орталық Азияның тәуелсіз ханы деп мойындайды. Сол кезден бастап Тұғырыл Ван хан атанады

Рашид-ад-диннің «Жылнамалар жинағында» Ван ханның дәуіріндегі керейдің атақты адамдарының есімі аталады. Олар: «бас әмір» Тегін-Күрі және Итүрген-Юдак, Гүрін бахадүр, «құрметті әмірлер» Ала-Бұқа және Тайыр, Санғұн нөкерлері Білге-бек және Тудан, Ван ханның атқосшылары Бодай және Қышлық, әмір Құйду, Күрі-Силиүн-тайшы, Кү-Темір. [16]

Керей мен монғолдың кезекті әскери саяси іс-шарасы 1199 жылы болады. Найман билеушісі Инанч –білге хан өлгеннен кейін балалары Таян хан мен Бұйрық хан арасында таққа талас басталады. Керейлер осыны пайдаланып, қарсыласын тас-талқан етуді жоспарлайды. Жамұқа мен Темучиннің одағымен қайта біріккен Ван хан Бұйрық ханға қарсы тұрады.

Алайда керей билеушісі екі жағдайды ескермеді. Біріншісі - наймандар соғыс қаупі туып тұрғанда өзара жауласуын тоқтатып келісімге келді, екіншісі - Жамұха мен Темүжіннің қырқысуы керей-монғол одағының ыдырауына әкелді. Жамұханың соғыстық қимылға көшуі Ван ханды Темучинге қарсы қоя білді және олардың ортақ жауына деген байланысын сақтады.

1200-1203 жылдар кезінде Ван хан және Темүжін күш біріктіре отырып, найман, меркіт және татарлар қолдаған Жамұха басқарған монғол тайпасын күйретті. Осы жеңісінен кейін Темүжін керейдің көмегін қажет ете қойған жоқ, сондықтан да одақтастардың арасы тез нашарлай бастады.

Монғол деректерінде Ван ханның қызын Темүжін өзінің үлкен ұлы Жошыға үйлендіру және немересін Темүжіннің қызына қосу әрекеті сәтсіз-дікке ұшырайды. Ван хан оның наймандармен ниеттестігінен секем алып, әулеттік одақтан бас тартады. Ван ханның ұлы Санғұн Жамұхамен одақтасып Темүжінге қарсы соғысты бастайды.

Монғол-керей соғыс қимылы соңғылардың жеңісімен аяқталды. Темучин Хинган орманына шегініп, күш жинады. Ол 1203 жылдың күзінде аз ғана жа-сағымен жасырын түрде Ван ханның ордасына кіреді. Керей әскері түгел қырылып, Ван хан мен оның ұлы Санғұн жасырын түрде өз ордасын тастап кетуге мәжбүр болды. Кейін Ван хан наймандар қолынан қаза табады. «Известно, что разгромленный Чингизханом правитель улуса киреитов Ван-хан погиб в стычке с найманским караулом, охранявшим владения найманов» деп жазады А.Ш.Қадырбаев [17], Көп ұзамай Санғұн да қаза тапты. Керей мемлекеті іс жүзінде күйрейді

Деректерде Ван ханның әскербасыларының бірі, қаңлыдан шыққан Қайранбай туралы «бросил семью и в сопровождении нескольких всадников умчался на северо-запад» [18] -деп айтылған. Он ханның басқа бір Қу – Темір деген әскербасы өзінің ханы өлгеннен кейін «Сангун (сын Ван-хана – авт.) находится в стране кыргызов и ... в тех районах усилился, оставил дом и все состояние и ушел» [19] -деген сөзді естіген. Қалған керейлер мыңдыққа, жүздікке, ондыққа бөлініп кетті. Бұл монғолдың деректерінде өте көркем тілде былай суреттелген: «ниспровергнув таким образом Керейтский народ, он приказал раздавать его во все концы» [20]. Көптеген әскер-лер жаңадан құрылып жатқан гвардия-торғыттардың құрамына тартылды: «пусть будут у них сменной стражей, кешиктенами, Ван-хановы Керейты» -деп Шыңғысхан бұйрық берген [21].

Керейдің көптеген сарбаздары өз еріктерімен Шыңғысханға қызмет етуге кетті. Керей тайпасы ыдырағаннан кейін тұтқынға түскен Қадақ батыр: «Сірә, (өз ханымызды) қайтіп қолға түсіріп өлтіреміз деп қасарысып, оның жанын құтқару үшін үш түн, үш күн соғыстым. Сөйтіп, ол қашып кеткендіктен, түсіп бердік. Мені өлтірем десеңдер, өлейін. Шыңғыс ханға тілдестіріп, жаным қалса, бар күшімді арнайын» -дейді. Оның бұл сөзі Шыңғысханға ұнайды да былай жауап береді: «Өз хаанын тастап кетпей, оның жанын қорғау үшін соғысқан жігітті кім кіналамақ. Достасуға боларлық жан екен, - деп кешірім етіп. Қадақ батырмен жүркін әулетінің жүз кісісін соғыста жанын пида еткен Құйылдар марқұмның бала- шағасына жалшы етіп береді.» [22]

«Керейлерге дес бермей,

Ешкімнен де сескенбей,

Елін бөліп алыстық» -деп жазылады шежіреде [23]

Керейдің кейінгі тарихы Монғол империясымен тығыз байланысты. «1218 жылы керей, найман, меркіт, жалайыр қазақтың бірнеше тайпаларымен қосылып одақ жасап, Шыңғысхан әскеріне қосылып Дешті Қыпшақ пен Орта Азияны жаулап алуға қатысты [24]. Керейлер мен наймандар содан былай Жошы ұлысының құрамына кіріп, қазіргі Шығыс Қазақстан, Зайсан Семей, Қостанай, Сыр бойында ұзақ жылдар қоныстанып қалды.

Әдебиеттер

1. Мұқаметханұлы Н. Қазақ тарихына қатысты қытай деректері. // Халық тарих толқынын - да. Ғылыми серия: мақалалар жинағы. Т.2. / Құраст: Т.Шаңбай, А.Ибраева. - Астана: Фолиант, 2013-34 бет.

2. Құмарұлы Я. Керейлердің тегі туралы. // Отан тарихы. 2011, №260-61 беттер.

3. Марғұлан Ә.Х. Таңбалы тас жазуы. // Қазақ тарихынан. / Құраст: Е.Аққошқаров-Алматы Жалын, 1997, 226 бет.)

4. Монғолдың құпия шежіресі. XII-XIII ғасырлардағы көшпелілер шежіресі. Ауд.. Сұлтанияұлы. - Алматы: Өнер, 1998, -71 бет.)

5. Викторова Л.Л. Монголы. Происхождение народа и истоки культуры. - М., 1960, -164-165 б.

6. Владимирцев Б.Я. Общественный строй монголов. –Л., 1934, С.46-59.
7. Кадырбаев А.Ш. Очерки истории средневековых уйгуров, джалаириров, найманов и кирейтов. –Алматы, 1993, .54 б.
8. Моңғолдың құпия шежіресі.-105 бет.
9. Рашид-ад-дин. Сборник летописей. Т. I. кн. 1, 130 б.
10. Рашид-ад-дин. Сборник летописей. Т. I. кн. 1, 130 б.
11. Рашид-ад-дин. Сборник летописей. Т. I. кн. 1, 130 б.
12. Кычанов Е. И. Монголо-тангутские войны и гбель государства Си Ся. Татаро-монголы в Азии и Европе. – М., 1977. – 46 б.
13. Сонда 130 б.
14. Сонда 114 б.
15. Моңғолдың құпия шежіресі-67 бет)
16. Қараңыз:Рашид-ад- дин.Сборник летописей. Том I, книга первая М.-Л. 1952 107-134 беттер
17. Кадырбаев А.Ш. Очерки истории средневеко-вых уйгуров, джалаириров, найманов и кирейтов. –Алматы, 1993, 53 б.].
18. Бұл да сонда. – 56 б.]
19. Моңғолдың құпия шежіресі-119 бет.
20. Бұл да сонда
21. Бұл да сонда
22. Моңғолдың құпия шежіресі-116 бет
23. Бұл да сонда. 118 бет.
24. Қабышұлы И.Тұран әлемі.Түркі-моңғолхалықтарының тарихы.Алматы: «Санат» 2007,141бет.

МАЗМҰНЫ

Атығаев Н.Ә. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІ ТУРАЛЫ КЕЙБІР МАТЕРИАЛДАР.....	8
Әбжанов Х. ҚАЗАҚ ӘЛЕМІ ҺӘМ ТҮРКІ ДҮНИЕСІ: ОРТАҚ ТАРИХЫ МЕН ЗЕРТТЕУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ.....	19
Байғараев Ж.А. НИДЕРЛАНДЫ КОРОЛЬДІГІ ҮКІМЕТІНІҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ.....	44
Бақторазов С.У. 1920-ШЫ ЖЫЛДАРЫ ТҮРКІСТАН АКСР-ІНДЕГІ БИЛІКТІ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫН ҚАЙТА ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	51
Боранбаева Б.С. ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТЫ КОРЕЙ ЕЛІНДЕ АЯҚТАҒАН ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ.....	56
Галицкая М.Т. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗАМАНАУИ ЭСТРАДА ӨНЕРІНЕ МУЗЫКАЛЫЛЫҚ ФЕНОМЕНІНІҢ КОМПОНЕНТТЕРІНІҢ ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ.....	65
Далаева Т.Т. БОЛЫСТЫҚ СҰЛТАННАН БОЛЫСТЫҚ БИЛЕУШІГЕ ДЕЙІН (1822-1868): МӘРТЕБЕ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰРАМНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ.....	72
Егізбаева М.К. КИІЗ ҰЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	81
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТАРИХНАМАСЫНДАҒЫ ЖАҢА КОНЦЕПТУАЛДЫ ТҮРҒЫЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	87
Жұмағұлов Қ.Т., Садықова Р.О. ӘЛЕМ ТАРИХЫНДАҒЫ АТТИЛА.....	96
Исенов Ө.И., Наурызбаева Ә.К. ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ ТАРХАНДАР ИНСТИТУТЫ: ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ (XVIII ғ. - 1917 ж.).....	105
Калыш А.Б., Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚТАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІНДЕГІ БАТАНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРЛЕРІ.....	114
Калыш А.Б., Рахимов Е.К. РЕСЕЙДЕГІ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫННЫҢ ЗЕРТТЕЛУІНЕ А.В. КОНОВАЛОВТЫҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....	121
Ксенжик Г.Н. ҚР ЖОҒАРҒЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР.....	131
Күзембайұлы А., Әбіл Е., Әлібек Т. ОРТА ҒАСЫРДАҒЫ КЕРЕЙ ХАНДЫҒЫ.....	137
Калыш А.Б., Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚТЫҢ БАТА БЕРУ ДӘСТҮРІ – ІЗГІ ТІЛЕК ТІЛЕУДІҢ ӘДЕБИ РЕТІНДЕ.....	144
Қозғамбаева Г.Б. АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ МЕН ОНЫҢ ТАРИХИ МӘДЕНИ ЕСКЕРТКІШТЕРІ.....	152
Құнапина Қ., Көлбаев Н. ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ АРНАУЛЫ КҮНДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ТӘРБИЕСІ МЕН МӘНІ.....	167
Мәлік Ү.Б. ОРТА ҒАСЫРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНДАҒЫ ТҮРКІ-СОҒДЫ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗІРГІ КӨЗҚАРАС.....	172

Мейрманова Г.А.	
ҚАЗАҚ ӘДЕБІНІҢ ӨЗГЕРІСКЕ ҰШЫРАҒАН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	178
Мухамедова М.С.	
АМУДАРИЯНЫҢ ТӨМЕНГІ АҒЫСЫ АЙМАҒЫНДАҒЫ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРА НЫСАНДАРЫН ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ НАСИХАТТАУ ҚАҒИДАТТАРЫ.....	183
Нұрбаев Ж.Е.	
СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДА ИСЛАМ ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ БАСТАМАСЫ (АҚМОЛА ОБЛЫСЫ ПЕТРОПАВЛ УЕЗІНІҢ МАТЕРИАЛДАР НЕГІЗІНДЕ.....)	189
Нұрбаев Ж.Е.	
XIX Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ - XX Ғ. БАСЫНДАҒЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДА МҰСЫЛМАНДЫҚ БІЛІМ БІРУ ТАРИХЫНАН.....	195
Оразбаева А.И.	
"МЕМЛЕКЕТТІЛІК" КАТЕГОРИЯСЫ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ ПРОБЛЕМА РЕТІНДЕ.....	201
Ошанов О.Ж.	
САРЫАРҚАНЫҢ КӨНЕ КЕРУЕН ЖОЛДАРЫ – ТАРИХТЫҢ ҮНСІЗ КУӘГЕРЛЕРІ.....	209
Талдыбаев Ж.	
ҚАЗАҚ ХАЛҚЫ: КӨШІ-ҚОН ТАРИХЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯСЫ (1926-1959 Ж.Ж.).....	217
Тасилова Н.А., Кулмесканова С.С.	
ШОНА СМАХАНҰЛЫНЫҢ – ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ.....	229
Түрсүн Х.М., Исаев М.С.	
СҰЛТАНБЕК ҚОЖАНОВ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘУЕЛІЗДІК ИДЕЯСЫ.....	234
Сатбай Д.	
1916 Ж. ТҮРКІСТАН: ПАТШАЛЫҚ ОТАРШЫЛДЫҚ ЖҮЙЕ ДАҒДАРЫСЫ.....	243
Сатов Е.Ж., Жасар Р.	
А. ЯСАУИДІҢ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ МЕН РӨЛІ.....	255
Шайхығалиев Е.А., Изтелеуова Л.И., Бекишев К.О.	
ТҮРІК ҚАҒАНАТЫНДАҒЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	264

СОДЕРЖАНИЕ

Атыгаев Н.А. НЕКОТОРЫЕ МАТЕРИАЛЫ ПО ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЕ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА.....	8
Абжанов Х. МИР КАЗАХОВ И ТЮРКСКАЯ ЦИВИЛИЗАЦИЯ: ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ИЗУЧЕНИЯ.....	19
Байгараев Ж.А. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КОРОЛЕВСТВА НИДЕРЛАНДОВ.....	44
Бахторазов С.У. РЕОРГАНИЗАЦИЯ ОРГАНОВ ЗАЩИТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В ТУРКЕСТАНСКОЙ АССР В 1920 – Е ГОДЫ.....	51
Боранбаева Б.С. КАЗАХСКИЕ ДЕВУШКИ, ЗАВЕРШИВШИЕ ВТОРУЮ МИРОВУЮ ВОЙНУ В СЕВЕРНОЙ КОРЕЕ.....	56
Галицкая М.Т. ВЛИЯНИЕ КОМПОНЕНТОВ ФЕНОМЕНА МУЗЫКАЛЬНОСТИ НА СОВРЕМЕННОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО ЭСТРАДЫ КАЗАХСТАНА.....	65
Далаева Т.Т. ОТ ВОЛОСТНОГО СУЛТАНА К ВОЛОСТНОМУ УПРАВИТЕЛЮ (1822 – 1868 гг.): ЭВОЛЮЦИЯ СТАТУСА И СОЦИАЛЬНОГО СОСТАВА.....	72
Егизбаева М.К. ЮРТА И ОСОБЕННОСТИ МИРОВОСПРИЯТИЯ КАЗАХОВ.....	81
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А. СТАНОВЛЕНИЕ НОВЫХ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ В ИСТОРИОГРАФИИ РК.....	87
Жумагулов К.Т., Садыкова Р.О. АТТИЛА В МИРОВОЙ ИСТОРИИ.....	96
Исенов Ө.И., Наурызбаева Э.К. ИНСТИТУТ ТАРХАНОВ В КАЗАХСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР (XVIII ВЕК - 1917 Г.).....	105
Кальш А.Б., Мейрманова Г.А. ОСНОВНЫЕ ВИДЫ БЛАГОСЛОВЕНИЯ В КУЛЬТУРЕ ОБЩЕНИЯ У КАЗАХОВ.....	114
Кальш А.Б., Рахимов Е.К. ВКЛАД А.В. КОНОВАЛОВА В РАЗРАБОТКУ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ РОССИИ.....	121
Ксенжик Г.Н. ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО И ПОСЛЕВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ РК.....	131
Күзембайұлы А., Әбіл Е., Әлібек Т. КЕРЕЙСКОЕ ХАНСТВО В СРЕДНИЕ ВЕКА.....	137
Калиш А.Б., Мейрманова Г.А. КАЗАХСКАЯ ТРАДИЦИЯ БЛАГОСЛОВЛЕНИЯ КАК ЭТИКЕТ МОЛИТВЫ О БЛАГОЖЕЛАНИЯХ...	144
Козгамбаева Гүльнар Бестибаевна. ГОРОДА АЛМАТЫ И ЕГО ИСТОРИЧЕСКИЕ КУЛЬТУРНЫЕ ПАМЯТНИКИ.....	152
Кунапина К., Колбаев Н. ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДНЕЙ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	167
Малик У.Б. ТЮРКО-СОГДИЙСКИЙ ВОПРОС В ИСТОРИИ РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОГО КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД.....	172
Мейрманова Г.А. ОСНОВЫ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ФОРМ КАЗАХСКОГО ЭТИКЕТА.....	178
Мухамедова М.С. ПРИНЦИПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРОПАГАНДЫ ОБЪЕКТОВ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В РЕГИОНЕ НИЗОВЬЕ АМУДАРЬИ.....	183

Нурбаев Ж.Е. ИСТОКИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНСТИТУТОВ ИСЛАМА В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ (НА МАТЕРИАЛАХ ПЕТРОПАВЛОВСКОГО УЕЗДА АҚМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ).....	189
Нурбаев Ж.Е. ИЗ ИСТОРИИ МУСУЛЬМАНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.....	195
Оразбаева А.И. КАТЕГОРИЯ «ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ» КАК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.	201
Ошанов О.Ж. ДРЕВНИЕ КАРАВАННЫЕ ПУТИ САРЫАРКИ – БЕЗМОЛВНЫЕ СВИДЕТЕЛИ ИСТОРИИ.....	209
Талдыбаев Ж. КАЗАХСКИЕ НАРОДЫ: ДЕМОГРАФИЯ ИСТОРИИ МИГРАЦИИ (1926-1959 Г.Г.).....	217
Тасилова Н.А., Кульмесканова С.С. ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШОНА СМАХАНУЛЫ.....	229
Турсун Х.М., Исаев М.С. СУЛТАНБЕК КОЖАНОВ И ИДЕЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ.....	234
Сатбай Д. 1916 Г. ТУРКЕСТАН И СТЕПЬ: КРИЗИС КОЛОНИАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЦАРИЗМА.....	243
Сатов Е.Ж., Жасар Р. МЕСТО И РОЛЬ ТРУДОВ А. ЯСАВИ В ИСТОРИИ ТЮРКСКИХ НАРОД	255
Шайхығалиев Е.А., Изтелеуова Л.И., Бекишев К.О. ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В ТУРЕЦКОМ КАГАНАТЕ.....	264

CONTENTS

Atygaev N.A. SOME MATERIALS ON THE FINANCIAL SYSTEM OF THE KAZAKH KHANAT.....	8
Abzhanov H. THE WORLD OF KAZAKHS AND TURKIC CIVILIZATION: HISTORY AND METHODOLOGY OF STUDY.....	19
Baigaraev Zh.A. FOREIGN POLICY OF NETHERLANDS.....	44
Bahtorazov S.U. REORGANIZATION OF THE PROTECTION OF PUBLIC AUTHORITIES IN THE TURKESTAN AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC IN 1920 - IES.....	51
Boranbayeba B.S. THE KAZAKH GIRLS WHO HAVE ENDED THE WORLD WAR II IN THE NORTH KOREA.....	56
Galitskaya M.T. EFFECT COMPONENT MUSICAL PHENOMENON IN THE CONTEMPORARY MUSICAL VARIETY ART OF KAZAKHSTAN.....	65
Dalaeva T.T. FROM VOLOST SULTAN TO VOLOST GOVERNOR (1822 - 1868): EVOLUTION OF STATUS AND SOCIAL COMPOSITION.....	72
Egizbayeva M.K. YURT AND FEATURES OF THE WORLD PERCEPTION OF THE KAZAKH.....	81
Zhappasov Zh., Tasylova N. THE FORMATION OF NEW CONCEPTUAL APPROACHES IN THE HISTORIOGRAPHY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	87
Zhumagulov K.T., Sadykova R.O. ATTILA IN WORLD HISTORY.....	96
Isenov U.I., Nauryzbayeva E.K. INSTITUTE OF TARKHANS IN KAZAKH SOCIETY: HISTORIOGRAPHICAL REVIEW (XVIII CENTURY - 1917).....	105
Kalysh A.B., Meirmanova G.A. TRADITIONS OF KAZAKH BATA AS AN EXPRESSION OF GOOD WISHES.....	114
Kalysh A.B., Rakhimov E.K. A.V. KONOVALOV CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE KAZAKH DIASPORA IN RUSSIA.....	121
Ksenzhih G.N. INNOVATIONS IN THE SYSTEM OF HIGHER AND POSTGRADUATE EDUCATION OF RK.....	131
Kuzembayuly A., Abil E., Alibek T. KEREY KHANATE IN THE MIDDLE AGES.....	137
Kalysh A.B., Meirmanova G.A. KAZAKH TRADITION OF BLESSING AS AN ETIQUETTE OF PRAYING FOR GOOD WISHES.....	144
Kozgambayeva G.B. ALMATY CITY AND ITS HISTORICAL AND CULTURAL MONUMENTS.....	152
Kunapina K., Kolbaev N. THE VALUE AND THE MEANING OF TEACHING THE SPECIAL DAYS IN SECONDARY SCHOOLS..	167
Malik U.B. TURKIC-SOGDIAN QUESTION IN THE HISTORY OF EARLY MEDIEVAL KAZAKHSTAN: A MODERN VIEW.....	172
Meirmanova G.A. THE FOUNDATIONS OF TRANSFORMATIONAL FORMS OF ETIQUETTE OF THE KAZAKH.....	178

Mukhamedova M.S.	
THE PRINCIPLES OF STUDY AND POPULARIZATION OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE IN THE LOWER REACHES OF AMUDARYA.....	183
Nurbayev Zh.E.	
THE ORIGINS OF THE INSTITUTIONS OF ISLAM IN NORTH KAZAKHSTAN (ON THE MATERIALS PETROPAVLOVSK DISTRICT OF THE AKMOLA REGION).....	189
Nurbayev Zh.E.	
FROM THE HISTORY OF MUSLIM EDUCATION IN NORTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE XIX - BEGINNING OF THE XX CENTURIES.....	195
Orazbaeva A.I.	
THE CATEGORY OF "STATEHOOD" AS A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEM.....	201
Oshanov O.Zh.	
ANCIENT CARAVAN ROUTES OF SARYARKA ARE SILENT WITNESSES OF HISTORY.....	209
Taldybaev Zh.	
PROSECUTOR OF MANAGEMENT DEPARTMENT COMMITTEE ON LEGAL STATISTICS AND SPECIAL RECORDS IN ASTANA.....	217
Tasilova N.A., Kulmeskanova S.S.	
THE LIFE AND ACTIVITY SHONA SMAHANULY.....	229
Tursun H.M., Issayev M.S.	
SULTANBEK KOJHANOV AND THE IDEA OF NATIONAL INDEPENDENCE.....	234
Satbay D.	
TURKESTAN AND STEPPE OF 1916: CRISIS OF COLONIAL REGIME.....	243
Satov E.Zh., Zhasar R.	
PLACE AND ROLE OF WORKS IN THE TURKIC PEOPLES HISTORY OF A. YASAWA.....	255
Shaikhaliyev Y.A., Izteleuova L.I., Bekishev K.O.	
CHARACTERISTICS OF THE GOVERNING SYSTEM IN TURKIC KHAGANATE.....	264

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2016. 1(5)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2016.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй